

Toimintaohje lapsen kanssa työskenteleville suuren huolen tai sen epäilyn tilanteissa

Kaija Lajunen, Noora-Maria Ahl, Marja Darth, Pirjo Lahtinen & Tuija Valkonen

Jos lapsi kertoo sinulle huolta herättävistä tapahtumista, pysy rauhallisena ja pyri olemaan hänelle ensisijaisesti kuunteleva ja luotettava aikuinen. Vältä tutkijan roolia!

Alla oleva toimintaohjeisto sisältää suosituksia, ei velvoittavia määräyksenomaisia ohjeita. Jos et voi noudattaa ohjeistossa esitettyä toimintajärjestystä kohta kohdalta, mene suoraan sellaiseen kohtaan, joka sopii omaan tilanteeseesi. Huomioi myös paikalliset ja alueelliset ohjeet. Viranomaisverkoston rakenteessa ja sen myötä sovittavissa yhteistyöverkostoissa on paikkakuntakohtaisia eroja. Ohjeissa on huomioitu niin ensivaiheen kuin pidemmälläkin ajanjaksolla esille tulevia lapsen tai perheen tuen tarpeita.

1. Tee muistiinpanot havainnoistasi ja keskustelun kulusta

Ohje

Kirjaa mahdollisimman tarkasti

- tapahtumat
- ajat
- paikat
- henkilöt
- keskustelun, kertomusten, omien kysymystesi ja lapsen vastausten sanamuodot.

Huomioitavaa

Kirjaa vain tarkka tapahtumakuvaus lapsen kertomana ja havaintosi, älä omia tulkintojasi. Käytä avoimia kysymyksiä ja rohkaise lasta kertomaan (Kerro lisää! Mitä tarkoitat? Mitä sitten tapahtui? Missä te silloin olitte? Mikä vuodenaika silloin oli?). Käytä kysymyksissäsi ja puheessasi lapsen omia ilmaisuja. Vältä omien oletustesi sanomista lapselle. Älä esimerkiksi kysele kenenkään nimellä, ellei lapsi ole itse nimennyt ketään henkilöä/henkilöitä.

Jos lapsen kertomus on epäselvä, voit kysyä ”Kerro vielä uudelleen, mitä tarkoitat?” Voit myös tarkentaa kysymällä ”Ymmärsinkö oikein sen, mitä kerroit?” ja toistaa lapsen kertoma hänen omilla sanoillaan.

Kerro lapselle, että teet parhaasi hänen auttamisekseen ja siksi et voi pitää asiaa omana tietonasi.

Säilytä muistiinpanosi lukollisessa paikassa tai toimi työpaikkasi luottamuksellisten tietojen säilyttämistä koskevien ohjeiden mukaan.

Ks.

- 4.2. Kun lapsi tuo tai on tuonut esille sinua huolestuttavia asioita -ohjeistus, s. xx

- Taskinen, S. (2008), kohdat 6.2. ja 6.3. s. 50-57; www.kaypahoito.fi: Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkiminen.

2. Keskustele työtoveriesi ja esimiehesi kanssa.

Ohje

Keskustele huolestasi lapsen kanssa työskentelevän työtoverisi kanssa. Jaa ja siirrä tieto sekä vastuu esimies- ja johtovastuun kannalta oikealle henkilölle mahdollisimman nopeasti. Henkilö, jolle huoli lapsesta on syntynyt, on kuitenkin henkilökohtaisesti vastuussa havainnoistaan ja lastensuojeluilmoituksen tekemisestä.

Huomioitavaa

Esimies vastaa yksikön työn sisällöstä ja laadusta sekä työntekijöiden tarvitsemasta tuesta (ks. kohta 9, kriisiavun järjestäminen). Jos esimiestä tai työtoveria ei ole (esim. järjestötoiminnassa), etene kohtaan 4.

3. Arvioi työkaverisi tai esimiehesi kanssa, täytyykö lapsen kanssa keskustella lisää ja keskustele tarvittaessa.

Ohje

Jos ensimmäinen havaintosi on epäselvä tai epämääräinen, keskustele lapsen kanssa uudestaan ja täydennä itsellesi muodostunutta käsitystä tapahtumista. Kirjaa täydennykset, muutokset ja käyttämäsi kysymykset. Älä kuitenkaan ala tehdä omaa tutkimusta!

Huomioitavaa

Tässä vaiheessa on olennaista, että selvität itsellesi, onko huoleen aihetta vai ei ja oletko ymmärtänyt lapsen kertoman oikein. Omaan huoleen on hyvä suhtautua vakavasti. Älä kuitenkaan jää liian kauan yksiksesi pohtimaan asiaa tai seuraamaan tilannetta, vaan hyödynnä konsultaatiomahdollisuutta (ks. kohta 4).

4. Konsultoi huolestasi ja menettelytavoista. Mieti konsultaatiotahoa tarvittaessa yhdessä työkaverisi ja esimiehesi kanssa.

Ohje

Selvitä lastensuojeluviranomaisilta, päivystävältä sosiaalityöntekijältä tai poliisilta, miten tässä tilanteessa kannattaisi toimia. Huoleesi liittyen voit konsultoida myös perheneuvolaa, lastenpsykiatrian poliklinikkaa, kriisikeskusta, terveyskeskusta ja yliopistollisissa keskussairaaloissa toimivia lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisia tutkimusyksiköitä.

Älä jää huolesi kanssa yksin äläkä myöskään viivyttelä konsultaatiota ja asian eteenpäin viemistä.

Huomioitavaa

Asiasta voi keskustella mainitsematta lapsen nimeä epäillyn oikeusturvan säilyttämiseksi. Konsultaatiota kysyvä työntekijä ei kuitenkaan voi esiintyä nimettömänä.

5. Keskustele huoltajan kanssa.

Ohje

Huoltajan on saatava tieto mahdollisimman nopeasti lastaan koskevasta, työntekijässä huolta herättävästä asiasta. Jos seksuaalinen tai muu kaltoinkohteluepäily kohdistuu huoltajaan, konsultoi ensin poliisia ja

lastensuojelua siitä, miten ja kuka on vanhempiin yhteydessä. Tämä on tärkeää lapsen hyvinvoinnin vuoksi ja tutkinnan turvaamiseksi (vrt. kohta 4). Mukaan huoltajan tapaamiseen voi pyytää lastensuojelun sosiaalityöntekijän. Huoltajan on etukäteen oltava tietoinen lastensuojelun mukanaolosta. Ikä- ja kehitystaso huomioon ottaen vältä keskustelua lapsen kuullen seksuaaliseen tai muuhun kaltoinkohtelu epäilyyn liittyvistä asioista. Pidä kuitenkin lapsi tietoisena asioiden kulusta ja hänen turvaansa vahvistavista aikuisten päätöksistä. Pidä lapsi myös osallisena hänen omissa asioissaan siten, että kuulet hänen toiveitaan, tarpeitaan ja huoliaan. Neuvo huoltajaa, että hän ei itse ottaisi suoraan yhteyttä epäiltyyn kaltoin kohtelijaan ja auta huoltajaa rauhoittumaan esimerkiksi toteamalla, että *”hyvä kun asia on tullut nyt esille; meidän ei tarvitse tässä ja nyt kaikkea ratkaista; asiat varmasti saavat nyt uuden, hyvään suuntaan vievän käänteen”*.

Huomioitavaa

Aggressiivisen tai uhkaavan käytöksen varalle:

Jos on ennakoitavissa, että huoltajan tapaamisessa voisi olla uhkaavaa tai aggressiivista käyttäytymistä, poliisilta voidaan etukäteen kirjallisesti pyytää virka-apua palaverin tai kotikäynnin turvallisuuden varmistamiseen. Palaverin turvallisuuden varmistamiseksi paikalle voi pyytää myös vartijaa, jonka kanssa etukäteen sovitaan siitä, missä hän palaverin aikana on (käytävällä, viereisessä huoneessa, palaverissa mukana). Niin poliisin kuin vartijan läsnäolosta kerrotaan etukäteen kaikille tilanteessa oleville ja siihen mukaan tuleville. Työyhteisön sisäiset ohjeet aggressiivisen tai uhkaavan käytöksen kohdalla on myös tärkeää huomioida.

Ks. Eriksson, E. & Arnkil, T.E. (2012): Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. 8. painos. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes)

6. Tee lastensuojeluilmoitus.

Ohje

Lastensuojelullinen ilmoitusvelvollisuus on sosiaali- ja terveydenhuollon, nuoriso-, opetus- ja poliisitoimen, seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan palveluksessa taikka luottamustoimessa olevalla henkilöllä, joka on tehtävässään saanut tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä (lastensuojelulaki 25 §). Tämä velvollisuus ja oikeus on hänellä salassapitovelvollisuuden sitä estämättä (poikkeuksena on papin rippisalaisuus). Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä myös kuka tahansa, jolle huoli lapsesta herää.

Työntekijän on tehtävä ilmoitus omalla nimellään. Lastensuojeluilmoitus tehdään lastensuojelun sosiaalityöntekijälle joko suullisesti (esim. puhelimitse) tai kirjallisesti (esim. internetistä saatavalla lastensuojeluilmoituslomakkeella, www.thl.fi). Lastensuojelun sosiaalityöntekijältä voi myös kysyä neuvoa siihen, miten tilanteessa olisi parasta toimia. Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä myös yhdessä lapsen ja/tai huoltajien kanssa. Yhteisneuvottelussa (kohta 5) lastensuojelutyöntekijän läsnäolo varmistaa tiedon siirtymisen lastensuojeluun. **Neuvottelu ei kuitenkaan korvaa lastensuojeluilmoitusta.** Viranomaisen välisissä yhteistyöneuvotteluissa on varmistettava, että kyseessä on lastensuojeluilmoitus, ja että se otetaan sellaisena vastaan. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä vastaa lastensuojelutarpeen arvioinnista. Työntekijän tehtävänä on vain välittää oma huolensa. Akuuteissa tilanteissa virka-ajan ulkopuolella lastensuojeluilmoitus tehdään sosiaalipäivystykseen, joka vastaa lapsen oikeuksista ja turvaamisesta.

Akuuteissa tapauksissa virkamies voi ottaa yhteyttä myös poliisiin, kriisikeskukseen, terveyskeskukseen tai hätäkeskukseen 112.

Huomioitavaa

Huolen havainnoinut työntekijä on ensisijaisesti vastuussa lastensuojeluilmoituksen tekemisestä ja hänen on se tehtävä. Tällä tavoin varmistetaan, että lastensuojeluun tulee ensikäden tieto huolen herättäneestä tilanteesta. Ilmoituksen tekijällä on kuitenkin oikeus saada tukea ja apua lastensuojeluilmoituksen tekemiseen ja lapsen huoltajien kohtaamiseen. On tärkeää, että työntekijä ei jää yksin ja että hänen rinnallaan on työpari/työtiimi/esimies tilannetta pohtimassa ja käytännön asioita hoitamassa. Lastensuojeluilmoituksen tekemättä jättäminen voidaan rikoslain (RL luku 11, 9 -10 §) mukaan määritellä myös virkavelvollisuuden laiminlyönniksi.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän on asian vireille tulon jälkeen arvioitava heti, vaatiiko asia kiireellisiä toimenpiteitä. Viimeistään seitsemän arkipäivän sisällä hänen on tehtävä arvio siitä, onko aihetta lastensuojelutarpeen selvittämiseksi (lastensuojelulaki 26 §).

Lastensuojeluasia voi tulla vireille myös yli 12-vuotiaan lapsen tai huoltajan omasta aloitteesta.

Lastensuojeluilmoituksessa annetaan seuraavat tiedot:

- ilmoittajan yhteystiedot
- lapsen ja huoltajan henkilötiedot
- mihin tieto/huoli perustuu
- mitä on tapahtunut
- miten asia on tullut ilmoittajan tietoon
- miten ilmoittaja on työskennellyt lapsen ja hänen perheensä kanssa kyseisessä asiassa
- tieto siitä, tietävätkö huoltajat ja/tai lapsi lastensuojeluilmoituksen tekemisestä.

Ks. Lastensuojelulaki, 2007 (www.finlex.fi)

7. Ilmoitus poliisille.

Ohje

Lastensuojelulain mukaan jokaisella työntekijällä, joka epäilee lapsen kohdistunutta seksuaalirikosta, pahoinpitelyä (lukuun ottamatta lievää pahoinpitelyä) tai muutoin henkeen ja terveyteen kohdistuvaa rikosta (esim. lapsen heitteille pano) ja jolla on velvollisuus lastensuojeluilmoituksen tekemiseen, on myös velvollisuus tehdä – salassapitosäännösten estämättä – ilmoitus poliisille (LSL 5 luku 25 §). Tämän lisäksi hänen on tehtävä myös lastensuojeluilmoitus. Lastensuojeluilmoitus on tehtävä myös epäiltäessä lapsen lievää pahoinpitelyä tai muuta kaltoinkohtelua.

Lievien pahoinpitelyiden osalta lastensuojelun sosiaalityöntekijä voi tehdä ilmoituksen poliisille oman harkintansa mukaan. Ilmoituksen poliisille seksuaalirikoksesta ja pahoinpitelystä voi tehdä myös lapsen huoltaja. Tämä ei kuitenkaan poista lastensuojelulain mukaista ilmoitusvelvollisuutta työntekijän osalta.

Huomioitavaa

Rikostutkintavastuu on aina poliisilla. Polisiviranomainen tekee tapauskohtaisesti päätöksen esitutinnan

aloittamisesta. Ilmoituksen tekijän ei tarvitse tietää, onko kysymyksessä rikos vai ei.

8. Ohjaa huoltaja ja lapsi lääkärin vastaanotolle.

Ohje

Seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn epäilyissä huolehditaan siitä, että lapsi ohjataan huoltajan kanssa tarpeen mukaan somaattisiin tutkimuksiin lääkärin vastaanotolle. Mikäli epäiltynä on lapsen huoltaja, lastensuojelu voi tilanteen niin vaatiessa tehdä kiireellisen sijoituksen, jolloin lastensuojelu vastaa lapsen lääkärissä käynnistä. Somaattinen tutkimus tulisi suorittaa mahdollisimman pian epäilyn heräämisen jälkeen. Erityisesti silloin, kun epäilystä tapahtumasta on vähän aikaa (esim. tunteja, päiviä tai muutama viikko), tulisi somaattinen tutkimus suorittaa kiireellisesti. Akuuteissa tilanteissa lapsen voi viedä suoraan lääkärin päivystysvastaanotolle. Seksuaalisen hyväksikäytön ja vakavan fyysisen väkivallan tutkimukset pyritään keskittämään erikoissairaanhoidon. Tarvittaessa voi soittaa hätäkeskukseen 112, jolloin poliisi antaa toimintaohjeet tai tulee paikalle ja vastaa lapsen toimittamisesta lääkäriin.

9. Kriisiavun järjestäminen.

Ohje

Lapsille, perheille ja työntekijöille tulee tarvittaessa järjestää kriisiapua välittömästi. Esimies järjestää työntekijöiden kriisiavun mm. työterveyshuollon kautta. Lastensuojelutyöntekijä vastaa kriisiavun järjestämisestä lapselle ja perheelle yhteistyössä hoitavien tahojen kanssa. Kriisiapua voi saada kriisikeskuksista, perheneuvolasta ja paikallisilta kriisiryhmiltä.

Mikäli lapsi ei ole vielä käynyt **ensimmäisessä** poliisikuulustelussa tai oikeuspsykologisessa haastattelussa, lapselta ei kysellä aktiivisesti tapahtuneesta, mutta ollaan valmiita vastaanottamaan lapsen kysymykset ja reaktiot. Jos lapsi itse spontaanisti kertoo tapahtuneista, häntä kuunnellaan myötäeläen ja rohkaisten sekä lapsen kertoma kirjaten. Lapsen ensimmäinen poliisikuulustelu tai oikeuspsykologinen haastattelu pitää pyrkiä järjestämään viipymättä, jotta lapsi ja hänen lähipiirinsä saa tarvittavan avun nopeasti ja ilman huolta esitutinnan häiriintymisestä. Lapsen etu ja hänen kohtaamisensa tunteineen ja kysymyksineen on kuitenkin ensisijaista.

Huomioitavaa

Lapsen seksuaalisen tai muun kaltoinkohtelu epäilyn esille tulo on kaikille osapuolille kriisi, joka herättää monenlaisia ristiriitaisia ja vaikeita tunteita, huolta ja kysymyksiä. Kriisiavun nopea saaminen voi ennaltaehkäistä myös epäilyn esille tulemisen aiheuttamaa traumatisoitumista. Lapsen toipuminen on läheisesti yhteydessä siihen, kuinka lapsen läheiset ihmiset selviävät ja saavat apua epäilyn esille tuloon liittyvässä kriisissä. Huoltajan varhainen tukeminen koituu koko perheen hyväksi.

10. Lapsen omien turvataitojen ja hänen turvaverkostonsa vahvistaminen.

Ohje

Huolen kuulemisen rinnalla on tarpeellista koko ajan vahvistaa lapsen turvaa ja omia tunne- ja turvataitoja. Hänelle on hyvä antaa kiitosta siitä, mitä hän on tehnyt itsensä suojelemiseksi kuten esimerkiksi, että hän on kertonut huolestaan. Turvataitokasvatuksen avulla lapsi saa keinoja toimia itseään suojaavalla tavalla mahdollisissa tulevaisuuden turvallisuutta uhkaavissa ahdistelun, väkivallan, kaltoinkohtelun ja kiusaamisen tilanteissa. Turvataitokasvatusta voi antaa lapselle yksilöllisesti ja yhteistyössä perheen kanssa ja/tai yleisemmällä tasolla ryhmäkohtaisesti esimerkiksi osana koulun tai päivähoiton toimintaa.

Turvataitokasvatusta on hyvä antaa riippumatta siitä, onko lapsen seksuaalista tai muuta kaltoinkohtelua varmuudella todennettu vai ei.

Lisäksi on syytä lapsen lähipiirin kanssa käydä turvakeskustelua (ks. turvakeskustelu) lapsen saaman turvan ja hoivan varmistamiseksi jatkossa niin, että huoli lapseen liittyen tulevaisuudessa vähentyisi.

Turvakeskustelun tavoitteena on vahvistaa lapsen ympärillä olevaa turvaverkostoa ja lähiaikuisten kykyä ymmärtää lapsen tarpeita ja vastata niihin.

Huomioitavaa

Turvataitojen oppiminen on hyödyllistä kaikille lapsille. Kun lapset saavat tietoa oikeudestaan elää turvassa ja saada aikuisten apua kaikissa huolissaan sekä taitoja itsensä suojelemiseen, he pystyvät itsekin tekemään omaa turvallisuutta ja hyvää elämää edistäviä valintoja.

11. Muun tuen tarpeen arviointi.

Ohje

Yhdessä muiden ammattilaisten ja perheen kanssa on hyvä arvioida, mitä muuta tukea tai hoidollista apua lapsi ja perhe tarvitsevat.

Huomioitavaa

Lapsen seksuaalinen ja muu kaltoinkohtelu voi aiheuttaa vakavan riskin lapsen terveelle kasvulle ja kehitykselle. Riskin suuruus riippuu kaltoinkohtelun vakavuudesta ja ajallisesta kestosta, lapsen iästä ja yksilöllisistä piirteistä sekä siitä, miten läheinen suhde lapsella on kaltoin kohtelijaan. Hoidon ja tuen tarvetta voi kasvun myötä olla pitkälläkin aikavälillä, kun traumaattiset kokemukset eri elämän vaiheissa ja ihmissuhteissa saattavat aktivoitua. Vaikka lapsen seksuaalista tai muuta kaltoinkohtelua ei ole todennettu, on silti aiheellista yhdessä perheen kanssa arvioida mahdollisen tuen tarvetta huomioiden perheen muut huolenaiheet ja tilanne.

Linkkejä ja lähteitä:

Taskinen, S. (toim.) (2008) Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Opas 55. Helsinki: Stakes.

Valoaho, Sari (toim.) (2013). Ota puheeksi. Internet ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Lasten suojelu digitaalisessa mediassa. Pelastakaa Lapset ry. www.pelastakaaalapset.fi.

www.kaypahoito.fi: Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkiminen.

www.finlex.fi

www.sosiaaliportti.fi.

Kontaktitiedot lapsen kaltoinkohtelun epäilyn tullessa esille

Virka-asema	Nimi	Puhelin	Sähköposti	Huomautukset
Työpaikan esimies				
Lapsen huoltaja				
Lapsen 2. huoltaja				
Lastensuojelutyöntekijä				
Lastensuojeluilmoituksen vastaanottaja				
Sosiaalipäivystys				
Poliisi				
Kouluterveydenhuolto/oppilashuolto				
Terveyskeskus				
Neuvola				
Päiväkoti/koulu/kerho				
Kriisikeskus				
Keskussairaala				
Perheneuvola				
Lasten- ja nuortenpsykiatrian poliklinikka				

Ylläpitovastuu: (henkilön nimi, yhteystieto, päivityspäivämäärä)

Taskinen, S. (toim.) (2003). Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Oppaita 55. Helsinki: Stakes.